

■ УДК 008:94(4)+141

<https://doi.org/10.31516/2410-5325.060.02>

О. В. Дульська, здобувач, Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ

dulskay@meta.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1899-7315>

ТРАНСФОРМАЦІЯ СВІТОГЛЯДНОЇ ПАРАДИГМИ ЗНАТЬ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ВІДРОДЖЕННІ

Систематизовано процес інтеграції екзистенційного античного філософсько-гуманістичного світогляду в нову культуру епохи Відродження як фундаментальну складову системи знань європейського стандарту. Дослідження базується на культурологічних методах, зокрема аналітичному, синтетичному, герменевтичному, що надало змогу виокремити особливості трансформації ідей давнього світу в новий гуманістичний світогляд. Уперше в культурологічній вітчизняній науці на базі суміжних наук зарубіжної та вітчизняної історіографії здійснено спробу узагальнення передачі гуманітарних знань від антично-філософського світогляду через теологічно-схоластичний до науково-експериментального пізнього Середньовіччя, що відіграло головну роль у подальшому розвитку наукових знань та суспільства. З'ясовано: історична трансформація філософсько-гуманістичних моделей античного, середньовічного, ренесансного світоглядів зумовили класичну гуманітарну парадигму, яка є універсальним фундаментом для формування інтелектуальної еліти всіх часів.

Ключові слова: *Відродження, інтелектуально-гуманістичний, екзистенційний, трансформація світогляду, природничо-гуманістичний світогляд.*

О. В. Дульская, соискатель, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев

ТРАНСФОРМАЦИЯ МИРОВОЗРЕНЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ ЗНАНИЙ В ЕВРОПЕЙСКОМ ВОЗРОЖДЕНИИ

Систематизировано процесс интеграции экзистенциального античного философско-гуманистического мировоззрения в новую культуру эпохи Возрождения как фундаментальной составляющей системы знаний европейского стандарта. Методология исследования базируется на культурологических методах, в т. ч. аналитическом, синтетическом, герменевтическом, что дало возможность выделить особенности трансформации идей древнего мира в новое гуманистическое мировоззрение. Впервые в культурологической отечественной науке на базе смежных наук зарубежной и отечественной историографии осуществлена попытка обобщения передачи гуманитарных знаний от антично-философского мировоззрения через теологично-схоластический к научно-экспериментальному позднему Средневековью, что сыграло основную роль в последующих периодах развития научных знаний и общества. Выяснено, что историческая трансформация философско-гуманистических моделей античного, средневекового, ренессансного мировоззрений создали классическую гуманитарную парадигму, которая является универсальным фундаментом для формирования интеллектуальной элиты всех времен.

Ключевые слова: *Возрождение, интеллектуально-гуманистический, экзистенциальный, трансформация мировоззрения, естественнонаучно-гуманистическое мировоззрение.*

O. V. Dulcka, external doctorate student, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

THE TRANSFORMATION OF THE KNOWLEDGE PARADIGM IN THE EUROPEAN RENAISSANCE

The aim of this paper is to systematize the process of integration of the existential ancient philosophical and humanistic worldview into the new culture of Renaissance as a fundamental component of the European standard knowledge system.

Research methodology is based on culturological methods of research, including analytical, synthetic, hermeneutic, which made it possible to distinguish the features of the transformation of the ideas of the ancient world into a new humanistic worldview.

Results. The age of Renaissance and its sophists were crucial for the European civilization, having reminiscent of the fundamental ancient humanistic heritage for the descendants. On the basis of the systematization of the methods the study shows a combination of the ancient and modern thinking as well as the principles and methods of critical, empiric, rational study of nature and mankind, intellect, goodness, beauty and truth.

Novelty. For the first time in national culturology, on the basis of interdisciplinary sciences of foreign and national historiography, an attempt is made to synthesize the transfer of humanitarian knowledge from the ancient philosophical worldview through the theological and scholastic to the scientific and experimental of the late Middle Ages, which played a major role in the subsequent periods of scientific knowledge and society.

Conclusion. It was found out that the historical transformation of the philosophical and humanistic models of the ancient, medieval, Renaissance worldviews created a classical humanitarian paradigm, which is the universal foundation for the formation of the intellectual elite of all times.

The practical significance. The paper may be of a particular interest to the specialists in culturology, who may deepen their knowledge on the features of the transformation of the ancient humanistic heritage in the higher education of Renaissance.

Keywords: *Renaissance, intellectual and humanistic, existential, outlook transformation, natural and humanistic worldview.*

Постановка проблеми полягає в тому, що в сучасних умовах глобалізації соціально-політичних та концентрації фінансово-економічних ресурсів цивілізованих націй втрачаються головні духовно-моральні цінності, що є базисом людяності зокрема та гуманізації суспільства загалом. Основу гуманізму як систему світогляду закладено в епоху Відродження. Головною ідеєю нового світогляду, як і в античній спадщині, були людина, її найкращі якості та розумові здібності, їх реалізація

в суспільстві, що комплексно сформували світоглядну систему гуманізму. Важливим для сучасної системи університетської освіти є блок гуманітарно-природничих дисциплін, який традиційно формував і формує інтелектуально-гуманістичний світогляд особистості та фахівця європейського рівня ступенів «бакалавр» та науковий «магістр».

Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив, що сучасна історіографія частково висвітлює аналітичний погляд на означену проблему з позицій вузькопрофільних дисциплін, тому джерельною базою є праці вітчизняних дослідників — представників суміжних фундаментальних наук, таких як: Т. Андрущенко (2008), О. Кийков (2017), Є. Ланюк (2014), М. Найдорф (2002), С. П'янзін (2010). Доповнюють дослідження праці зарубіжних науковців (Дж. К. Арган (1990), Л. Брагіна (2013), Я. Буркхардт (1996), А. Горфункель (1980), А. Алексєєв (2004)). Основу дослідження становлять праці діячів Відродження, а саме: А. Данте (2008), Дж. Бруно (2013), О. Коперника (1973), Дж. Манетті (1988), Л. да Вінчі (1955), Н. Мак'явеллі (2009), М. Монтеня (1981), Т. Мора (1953), Ф. Петрарки (1989), Е. Ротердамського (2015).

Мета статті — проаналізувати й систематизувати особливості трансформації системи світоглядних знань від епохи Античності до Відродження на основі джерельної бази сучасної та класичної історіографії.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі вищевказаної історіографії визначено, що в епоху Відродження відбувся епохальний перелом у свідомості людства від антично-середньовічного до гуманістично-природничого світогляду, що кардинально визначив та заклав основи майбутньої європейської цивілізації. Значний внесок у цей процес здійснили попередні цивілізації, але вищий ступінь довершеності сучасної культури базується на інноваційній культурі епохи Відродження.

У філософському словникові епоха Відродження (XV–XVI ст.) або у французькій варіації Ренесанс характеризується як «загальноєвропейський феномен», «пов'язаний зі зверненням гуманістів до античних джерел, бажанням «відродити стародавній світ»» (Мак'явеллі, 2009, с. 59). Як зазначено в словнику, «гуманісти відкривали нові й переосмислювали старі тексти античних авторів, перекладаючи їх з мови оригіналу, удосконалювали філологічний інструментарій, порушували питання про свободу і гідність людини, стверджували примат активної, творчої діяльності над споглядальною, критикували схоластику» (Алексєєв, Васильєв і др., 2004, с. 60). Я. Буркхардт (1996) охарактеризував культуру Ренесансу як культуру «енергійного XIV століття», яка «була <...> спрямована на повну перемогу гуманізму, найвидатніші діячі суто італійського духу були людьми, котрі широко відчинили двері

перед нестримним захопленням античністю в XV в.» (Буркхардт, 1996, с. 129), підкресливши значення античної спадщини у формуванні гуманістичного світогляду епохи Відродження.

На основі праці відомого дослідника XX ст. А. Горфункеля «Філософія епохи Відродження» (1980) з'ясовано, що Відродження мало особливості поєднання світоглядного античного коріння та середньовічної схоластики, адже «традиції античної та середньовічної філософської думки набули у філософії Відродження нового змісту, використовувалися для вирішення нових проблем» (Горфункель, 1980, с. 9) і завершилися, на думку автора, «діалектично-цілісним уявленням про невід'ємну цілісність людини і природи, Землі та безкінечного космосу» (Горфункель, 1980, с. 358).

Стосовно відродження античних основ гуманітарного знання (*studia humanitatis*) висловила наукову думку Л. Брагіна (1983), указуючи на те, що в цей період у суспільстві розвинувся громадянський гуманізм, який тяжіє до знання і «розглядається не тільки як шлях до морального вдосконалення особистості, а й набуває статусу громадського обов'язку» (Бруно, 2013, с. 280). Процес розвитку громадянського гуманізму залучив освітню, релігійну, культурно-мистецьку інтелігенцію, котра виробила спільну стратегію гуманізації суспільства. Людина в цьому процесі змогла розкрити всю свою міць творця; найяскравіше виявити власну значимість у культурі.

Вітчизняний культуролог М. Найдорф (2002) зазначив, що засадничою основою Відродження став античний світ. Після середньовічної теологічно-схоластичної парадигми «боготворення світу» та людської світоглядної обмеженості сформувалася нова наукова свідомість, відбулися нові наукові відкриття, що комплексно, на думку автора, створили «філософію оптимізму» (Найдорф, 2002, с. 89), на базі античних уявлень людського і природного.

Про ренесансну духовність зазначив у своїй праці вітчизняний філософ С. П'янзін (2010, с. 48), наголошуючи на «домінантній естетико-етичній інтенції в розумінні цінностей» (П'янзін, 2010, с. 48), вироблених ще античними філософами в т. зв. категоріях «істини», «добра», «любові», що сприяло формуванню духовних цінностей світського спрямування.

Сучасний філософ Є. Ланюк (2014) проаналізував ренесансний світогляд на основі трьох складових, а саме: антропоцентризму, реалізму та естетики й творчості. Антропоцентризм, на його думку, є особливістю епохи, де в центрі світогляду перебувала «людина, заради якої Бог створив світ і яка за творчими та пізнавальними ознаками подібна до Бога» (Ланюк, 2014, с. 197). Реалізм полягає в тому, що «критерієм істинності

знань про природу став емпіричний досвід, набутий унаслідок спостереження й експерименту» (Ланюк, 2014, с. 198). Третьою рушійною силою еволюції епохи, згідно з Є. Ланюком (2014, с. 198), були «естетика і творчість». Естетизм, на думку автора, «настільки пронизує світогляд епохи Відродження, що його теоретики проголошували естетику первинним і найголовнішим принципом пізнання, ставлячи її навіть вище, ніж філософію та науку» (Ланюк, 2014, с. 198).

Про важливість соціокультурного феномену природної краси як естетичного відчуття людини йдеться в дисертаційному дослідженні Т. Андрущенко (2008). Гармонійність людини Відродження, на думку науковця, полягала в новому стилі, т. зв. «аскезі», тобто відмові від усього звичного, традиційного, а сам митець був реальним еталоном ідеальної «універсальної» людини, творчість якої прирівнювалась до творчості Бога. Спосіб універсального мислення запозичено в античності, де розумілось головне: «Гармонія душі і тіла, суспільного та індивідуального <...> тілесної та духовної культури, але їх гармонізація покладається на Бога» (Андрущенко, 2008, с. 18).

Про значення мистецтва як головної складової гуманістичного світогляду епохи Відродження йдеться в дослідженні італійського вченого Дж. К. Аргана (1990), де наголошується на етично-естетичному пріоритеті розвитку тогочасної думки. Адже «перші наукові відкриття XV ст. здійснювалися за допомогою мистецтва...» (Арган, 1990, с. 199). Про шедеври мистецтва Відродження автор говорить: «<...> мистецтво створює вироби, які мають значення зразка не тільки для ремесел, а і для самої людини, котра усвідомлює свою гідність, яка базується на особистій відповідальності за свої рішення і вчинки» (Арган, 1990, с. 199). Пізнаючи світ через ідеально прекрасне, просто красиве, відтворене в мистецьких образах, людина, споглядаючи, сама прагне самовдосконалюватися в усіх сферах власного буття.

Про роль освіти, наукових знань у гуманізації європейського Відродження йдеться в праці О. Кийкова (2017). В умовах ренесансу, на його думку, вища освіта розширює свої попередні консервативні функції, готуючи «студентів не лише до церковного, але й до активного світського життя», вивчаються питання «прав корінного населення» (Кийков, 2017, с. 120), колонізованого європейцями під час великих географічних відкриттів.

Універсальними носіями мистецько-гуманістичних знань епохи Відродження, які акумулювали світове надбання попередніх епох і створили загальноєвропейські нові моделі на засадах традиційних антично-схоластичних світоглядів, була плеяда високоосвічених людей з універсальними знаннями з гуманітарно-природничих наук. Серед

них італійський поет Данте Аліґ'єрі (1265–1321), поет, літописець Франческо Петрарка (1304–1374), державний діяч і оратор Джаноццо Манетті (1396–1459), учений, архітектор, письменник, музикант Леон Батіст Альберті (1404–1472), філософ, священник, астролог, перекладач Марсіліо Фічіно (1433–1499), мислитель та філософ Джованні Піко делла Мірандола (1463–1494), державний і громадський діяч Нікколо Мак'явеллі (1469–1527), філософ, викладач Падуанського університету П'єтро Помпонаці (1462–1525), учений, дослідник, винахідник, художник, архітектор, анатом, інженер Леонардо да Вінчі (1452–1519), філософ, поет Джордано Бруно (1548–1600), німецький філософ Нікола Кузанський (1401–1404), нідерландський філософ Еразм Роттердамський (1469–1536), англійський письменник Томас Мор (1478–1535), французький філософ і письменник Мішель Монтень (1533–1592), польський астроном, математик, фізик, правознавець, дипломат, економіст, канонік, лікар Миколай Коперник (1473–1543) та ін.

Закономірності природного права й самореалізацію людини висвітлено у творах Данте Аліґ'єрі, зокрема «Божественній комедії» (2008). Мислитель заклав основи нового гуманістичного вчення про людину, обґрунтував можливість піднесення природного (людського) до божественного і написав «гімн» гідності людини. Прикладом свідомих дій людини можуть слугувати авторські дефініції: «шляхетний розум» (Данте, 2008, с. 14), «не можна, щоб страх велів розуму» (Данте, 2008, с. 17), «щоб душа була тверда» (Данте, 2008, с. 24), «і розум бачить сам, оскільки в силі» (Данте, 2008, с. 791) «не направляють розум однією стежкою» (Данте, 2008, с. 793), «розумом осягне світло» (Данте, 2008, с. 799), «високий духу зліт» (Данте, 2008, с. 829) тощо.

Певний внесок у систему італійських поглядів епохи зробив Франческо Петрарка в праці «Моя таємниця, або Книга бесід про презирство до світу» (1989): «Я не мрію стати богом, досягти безсмертя і охопити небо та землю; мені достатньо людської слави <...> бажаю лише смертного» (Петрарка, 1989, с. 20). Сам твір Фр. Петрарки написано за античним зразком у формі діалогу, де співрозмовниками є Блаженний Августин і поет Франциск, третій персонаж — «жінка — істина», мовчазний свідок. Таким чином, діалог «розумної» і «звичайної» людини розсудить совість в образі істини, що означало перевагу людського розуму, моралі над релігійною схоластикою.

Таку саму ідею високоморального інтелектуального в людині пропонує в трактаті гуманіст Джаноццо Манетті, праця котрого так і називається «Про гідність і перевагу людини» (1988). Автор відроджує імена та світогляд відомих філософів античної традиції, стверджуючи, що не «оминемо увагою і філософів: Піфагора, Платона, Арістотеля,

Феофраста, Варрона, Цицерона, Плінія, котрі, як відомо, прославилися у філософії» (Манетти, 1988, с. 38). Оспівуючи людський розум, душу, свободу вибору, автор наголошує: інтелект та вольові якості формують психологічні процеси пізнання і пам'ять. Його вислів «вільна влада волі» («*liberum voluntatis imperium*») (Манетти, 1988, с. 39) свідчить про роль людини, котра уникає зла, обирає добро свідомо, керуючись природним правом вибору.

Певною відповіддю на найгостріші проблеми, означені XV–XVI ст., можна вважати вчення Н. Мак'явеллі, яке він виклав у книзі «Володар» (2009). Новою ідеєю автора була активна участь людей у громадському та державному управлінні, особиста відповідальність лідерів нації за загальний та індивідуальний добробут. Мислитель уважав, що «доля розпоряджається лише половиною всіх справ, іншу ж половину, або близько того, вона надає самим людям» (Мак'явеллі, 2009, с. 54). Це позиція суперечила «запрограмованій» теологічно-схоластичній пасивності та інертності людей.

Окремим новим світоглядом, як науково-експериментальним та культурно-мистецьким ученням, відзначився італієць-гуманіст, митець Леонардо да Вінчі. Головний зміст його спадщини полягає у вислові «*Uomo senza lettere*» — «людина без книжкової освіти» або «не начитана» (да Винчі, 1955, с. 9). За свого життя він не написав жодного із задуманих ним трактатів, зокрема з механіки, анатомії, живопису. У чернетках «Про істинну і хибну науку» (1955) Леонардо да Вінчі заклав основи емпіричного методу наукового пізнання дійсності, стверджуючи, що «порожні і повні помилок ті науки, що не породжені досвідом, батьком будь-якої вірогідності...», до прикладу розглядає вічне «питання про сутність бога і душі тощо». Констатує, що в наукових дослідях, якщо «<...> бракує розумних доводів, там їх замінює крик, чого не трапляється з речами достовірними <...>» (да Винчі, 1955, с. 9). Універсальний світ у філософії Леонардо да Вінчі пізнано не в абстрактних категоріях схоластики, як стверджують сучасні дослідники, а через реальні живі та яскраві художні образи.

Примножив загальноєвропейську спадщину Відродження нідерландський гуманіст Е. Роттердамський. Він комічно охарактеризував римсько-візантійські вади тогочасного суспільства в трактаті «Похвала Глупоті» (2015), насичуючи текст такими епітетами, як: «уважають себе подібними до богів», «типу п'явок», «кидають слівцями, немов бубонцями», «махують вухами <...> щоб інші не вважали їх недосвідченими <...>» (Роттердамський, 2015, с. 16). У творі невігластву протиставлено мудрість учених, яка основана на християнських постулатах, милосерді, любові до ближнього як системи моральності. Погляди

мислителя поділяв його друг, англійський гуманіст Томас Мор. Він виклав їх у праці «Утопія...» (1953), сформулювавши кодекс соціальної рівності й моральної довершеності ідеального суспільства. Як стверджував автор, «<...> де тільки є приватна власність, де все міряють на гроші, там навряд чи коли-небудь можливе правильне та успішне здійснення державних справ» (Мор, 1953, с. 90).

Продовжуючи тему самодостатності, самоутвердження і самовдосконалення людства, можна навести приклад гуманістичного людиноцентризму, розглянутого у творі «Досліди» (1981) французького гуманіста М. Монтеня. Він рекомендував формувати активну життєву позицію, наповнювати душу духовно-моральними цінностями, поглиблювати знання, щоб «не піддаватися нещастям і брати верх над ними» (Монтень, 1981, с. 445). Етично-оптимістична теорія М. Монтеня розкривала людську моральність, безперервність процесу пізнання, самодостатність людського життя, мета якого — у ньому самому.

Людина — рушійна сила науки, згідно з філософією Джордано Бруно. Вершиною його наукових досліджень був трактат «Про Причини, Початок і Єдине», яким він заперечив середньовічно-схоластичне уявлення щодо обмеженості світу, уважаючи всесвіт «незлічимим і безмежним, отже, нескінченним <...>» (Бруно, 2013, с. 71). Щоб розуміти світобудову, Джордано Бруно (2013, с. 42) рекомендує людині опанувати універсальні знання, оскільки «<...> наука є найкращий шлях <...>».

Революційним науковим відкриттям стало створення польським астрономом М. Коперником геліоцентричної системи світу, яку він виклав у праці «Про обертання небесних сфер» (1973). Автор убачав правильне прочитання його теорії на основі глибокого вивчення благородних наук: астрономії, математики, геометрії, оптики, механіки та ін. Загалом освіта «<...> спрямовувала розум на краще» (Коперник, 1973, с. 15). Визнane вчення М. Коперника дістало назву «Геліоцентрична модель усесвіту», що означало розрив між релігійним світоглядом та наукою, спричинило десакралізацію космосу, докорінний перегляд усієї фізичної картини світу, коли Земля розглядалася як одне з небесних тіл, закони руху — єдині для Землі та інших планет і утворюють разом з нею єдиний Усесвіт.

Висновок. Шлях до духовної свободи, звільнення людини від релігійно-схоластичної ідеології й догматизму гуманісти вбачали в стверженні нової культури, яка повинна базуватися на багатстві попереднього історичного досвіду людства. Мислителі XIV–XVI ст. сформували новий світогляд, кардинально відмінний від середньовічного, що означало насамперед десакралізацію природи, яка ґрунтується на якісному різноманітті явищ та речей. Філософія Відродження сприяла

переходу європейської філософської думки від середньовіччя до нового часу. Гуманістичний світогляд — одна з найпрогресивніших ідей епохи Відродження, яка суттєво вплинула на подальший розвиток європейської культури.

Список посилань

- Алексеев, А. П., Васильев, Г. Г. и др. (2004). *Краткий философский словарь*. А. П. Алексеев (Ред.). Москва: ТК Велби, Издательство Проспект.
- Андрущенко, Т. І. (2008). *Естетичне як соціокультурний феномен (філософсько-історичний аналіз) (Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра філос. наук: 09.00.03 — соціальна філософія та філософія історії)*. Львівський національний університет імені І. Франка. Львів.
- Арган, Дж. К. (1990). *История итальянского искусства* (Т. 1). Москва: Радуга.
- Брагина, Л. М. (1983). *Социально-этические взгляды итальянских гуманистов. Вторая половина XV века*. Москва: Издательство МГУ.
- Бруно, Дж. (2013). *Философские диалоги: О Причине, Начале и Едином; О бесконечности, вселенной и мирах; О героическом энтузиазме*. Москва: Новый Акрополь.
- Буркхардт, Я. (1996). *Культура Возрождения в Италии*. Москва: Юристь.
- Горфункель, А. Х. (1980). *Философия эпохи Возрождения*. Москва: Высшая школа.
- Да Винчи, Л. (1955). *Об истинной и ложной науке. Избранные естественнонаучные произведения* (с. 9–32). Москва: Академия Наук СССР.
- Данте, А. (2008). *Божественная комедия*. Москва: ЭКСМО.
- Кийков, О. Ю. (2017). Розвиток міжнародної освіти в епоху відродження і нового часу. В. Г. Воронкова (Гол. ред.). *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць*, 70, 119–126. Запоріжжя: «Видавництво ЗДІА».
- Коперник, Н. О. (1973). *О вращениях небесных сфер. Жизнь науки* (с. 9–14). Москва: Наука.
- Ланюк, Є. (2014). Естетика політичних теорій епохи Відродження. *Вісник Львівського національного університету імені І. Франка «Філософсько-політологічні студії»*, 4, 197–209.
- Макьявелли, Н. (2009). *Государь*. Москва: АСТ.
- Манетти, Дж. (1988). *О достоинстве и превосходстве человека. Итальянский гуманизм эпохи Возрождения* (Ч. 2, с. 8–69). Саратов.
- Монтень, М. (1981). *Опыты. Эстетика Ренессанса: Антология* (Т. 1, с. 439–457). Москва: Искусство.
- Мор, Т. (1953). *Утопия*. Москва: Издательство Академии наук СССР.
- Найдорф, М. И. (2002). Культура Возрождения: К постижению логики ренессансного кризиса. *Сборник научных трудов Одесского национального политического университета*, 5, 84–90. Одесса: ЧП «Фридман А. С.».

- Петрарка, Фр. (1989). *Моя тайна, или Книга бесед о презрении к миру*. Москва: Правда.
- П'янзін, С. Д. (2010). Аксіологічні ремінісценції і рекурсії у філософії ренесансу. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філософія*, 190, 43–49.
- Роттердамский, Э. (2015). *Похвала глупости*. Москва: РИПОЛ классик.

References

- Alekseyev, A. P., Vasiliev, G. G., and others (2004). *Brief philosophical dictionary*. A. P. Alekseyev (Ed.). Moscow: TK Velby, Publishing House Prospekt. [In Russian].
- Andrushchenko, T. I. (2008). *Aesthetic as a socio-cultural phenomenon (philosophical and historical analysis) (Author's dissertation on the degree of Ph.D., degree in philosophy: 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history)*. Lviv National University named after I. Franko. Lviv. [In Ukrainian].
- Argan, G. C. (1990). *The history of Italian art (Vol. 1)*. Moscow: Raduga [In Russian].
- Bragin, L. M. (1983). *Socio-ethical views of Italian humanists. Second half of the XV century*. Moscow: MSU Publishing House. [In Russian].
- Bruno, G. (2013). *Philosophical dialogues: On the Cause, the Beginning and the One; About infinity, the universe and the worlds; About the heroic enthusiasm*. Moscow: Novyj Akropol'. [In Russian].
- Burckhardt, J. C. (1996). *Culture of the Renaissance in Italy*. Moscow: Jurist. [In Russian].
- Gorfoenkel, A. H. (1980). *Philosophy of the Renaissance*. Moscow: Vysshaja shkola. [In Russian].
- Da Vinci, L. (1955). *On true and false science. Selected natural science works* (pp. 9-32). Moscow: Academy of Sciences of the USSR. [In Russian].
- Dante, A. (2008). *The Divine Comedy*. Moscow: EKSMO. [In Russian].
- Kyikov, O. Yu. (2017). The development of international education in the era of Renaissance and modern times. V. G. Voronkova (Editor-in-Chief). *Humanitarian Bulletin Zaporizhzhia State Engineering Academy: Collection of Scientific Papers*, 70, 119-126. Zaporizhzhia: ZDIA Publishing House. [In Ukrainian].
- Copernicus, N. O. (1973). *On the rotation of the celestial spheres. The life of science* (pp. 9-14). Moscow: Nauka. [In Russian].
- Laniuk, Ye. (2014). Aesthetics of the political theories of the Renaissance. *Bulletin of the Lviv National University named after I. Franko «Philosophical and Political Studies»*, 4, 197-209. [In Ukrainian].
- Machiavelli, N. (2009). *Sovereign*. Moscow: AST. [In Russian].
- Manetti, G. (1988). *On the dignity and superiority of man. Italian humanism of the Renaissance* (Part 2, pp. 8-69). Saratov. [In Russian].
- Montaigne, M. (1981). *Experiments. Aesthetics of the Renaissance: Anthology* (Vol. 1, pp. 439-457). Moscow: Iskusstvo. [In Russian].

- More, T. (1953). *Utopia*. Moscow: Publishing house of the USSR Academy of Sciences. [In Russian].
- Naidorf, M. I. (2002). Culture of Renaissance: To comprehend the logic of the Renaissance crisis. *Collection of scientific works of Odessa National Political University*, 5, 84-90. Odessa: PE «Friedman AS». [In Russian].
- Petrarca, Fr. (1989). *My secret, or the Book of Conversations about contempt for the world*. Moscow: Pravda. [In Russian].
- Pianzin, S. D. (2010). Axiological reminiscences and recursions in the Renaissance philosophy. *Bulletin of Cherkasy University. Series: Philosophy*, 190, 43-49. [In Ukrainian].
- Roterodamus, E. (2015). *Praise of stupidity*. Moscow: RIPOL classic. [In Russian].

Надійшла до редколегії 15.03.2018 р.